

A korai többszólamúság forrásai

A kottás és elméleti források áttekintése (Apel: Notation of polyphonic music, 201–203. oldal):

SOURCES OF BLACK NOTATION

Musical Sources

Theoretical Sources

I. PRIMITIVE NOTATION (9th-12th centuries)

a. Syllables, Letters

Musica enchiriadis, Scholia enchiriadis
ca. 900 (GS 1, 152, 173).

Guido d'Arezzo, *Micrologus*, ca. 1000
(GS 11, 2).

Ad organum faciendum, 11th cent.
(Coussemaker, *Hist. de l'harmonie*, 229).

'Ut tuo propitiatus,' 11th cent.
(see p. 207).

b. Cheironomic Neumes

Winchester Troper, ca. 1050 (W. H. Frere,
The Winchester Troper, 1894).

c. Diastematic Neumes

MSS of St. Martial, ca. 1150: Paris, B. N.
lat. 1139, 3719, 3549; London, Br. M.
Add. MS. 36881.

Codex Calixtinus of Santiago de Compostela,
ca. 1150 (P. Wagner, *Die Gesänge der Jakobusliturgie*, 1931).

II. SQUARE NOTATION (1175-1225)

Four sources of Notre Dame, ca. 1250:

1. Wolfenbüttel 677 (*W₁*); facs. in J. H. Baxter, *An Old St. Andrews Music Book*, London, 1931.
2. Florence, Bibl. Laur. *pluteus 29 codex 1 (F)*; also known as *Antiphonarium Mediceum*.
3. Madrid, Bibl. Nac. *Hh 167 (Ma)*.
4. Wolfenbüttel 1206 (*W₂*).

London, Br. M. *Egerton 2615 (LoA)*.

London, Br. M. *Egerton 274 (LoB)*.

Paris, B. N. *15139* (formerly *St. Victor 813*).

Paris, B. N. *fr. 844, 'Chansonier Roy'*
(*R*); facs. in J. B. Beck, *16 Manuscript du Roi*, Philadelphia, 1938.

Paris, B. N. *fr. 12615, Chansonier Noailles' (N)*.

III. PRE-FRANCONIAN NOTATION (1225-1275)

Paris, B. N. *lat. 11266*.
London, Br. M. *Add. 30091*.

Codex Montpellier, Montpellier, Fac. des Méd. *H 196 (Mo)* fasc. II-VI; facs. and transcr. in Y. Rokseth, *Polyphonies du XIIIe siècle*, 4 vols., Paris, 1936-39.

Codex Bamberg, Bamberg, Kgl. Bibl. *Ed. IV. 6 (Ba)*; facs. and transcr. in P. Aubry, *Cent Motets du XIIIe siècle*, 3 vols., Paris, 1908.

Codex Torino, Torino, Bibl. Reale, *man. var. N. 42*.

Codex Huelgas or *Burgos, (Hu)*; facs. and transcr. in H. Anglès, *El Codex musical de Las Huelgas*, 3 vols., Barcelona, 1938.

Discantus positio vulgaris, ca. 1225 (CS 1 94).

Anon. VII, ca. 1250 (CS 1, 378).

Joh. de Garlandia, the elder, ca. 1250 (CS 1, 96).

Pseudo-Aristoteles or Magister Lambert, ca. 1250 (CS 1, 269).

Amerus, ca. 1275 (J. Kromolicki, *Die Practica Musicae des Amerus*, Berlin, 1909).

Dietricus, ca. 1275 (H. Müller, *Eine Abhandlung über Mensuralmusik*, 1886).

Anonymous Sowa (H. Sowa, *Ein glossierter Mensuraltractat 1279*, Kassel, 1930).

ritmuslejegyzés nincs;
a szólamok szinkronja
esetleges.

(Winch. Trop.: a
hangmagasságok sem
értelmezhetők egértelműen)

Modális notáció:
verslábakban való
gondolkodás.
– modulusok és ordók
– a ligatúra-sorozatok
kódolják a ritmust. A
hangjegy alakja önmagában
nem jelent hosszúságot

– longa és brevis
megkülönböztetése a
notációban
– semibrevis megjelenik
– a ligatúrák önálló ritmikai
jelentése kialakul
– különböző értékű
szünetek
– brevis, mint „mérőütés”

IV. FRANCONIAN NOTATION

- Codex Montpellier*, fasc. VII-VIII (see above).
 Paris, B. N. *fr. 146 (Roman de Fauvel)*, ca. 1315; facs. in P. Aubry, *Le Roman de Fauvel*, Paris, 1907.
- Franco of Cologne, *Ars cantus mensurabilis*, ca. 1260 (CS I, 117).
 Walter Odington, ca. 1280 (CS I, 235).
 Anon. IV, ca. 1280 (CS I, 327).
 Robertus de Handlo, *Regulae* (CS I, 383).
 Anon. III (CS I, 319).

V. FRENCH NOTATION

- Codex Ivrea* (Ivrea, Libr. of the Chapter).
 Machaut-MSS (G. de Machaut, 1300-1377): Paris, B. N. 22545/46, 1584, 1585, 1586, 9221; *MS de Vogüe*, Paris. See F. Ludwig, *G. de Machaut, Musikalische Werke*, Leipzig, 1928, II.
- Numerous French and English fragments; see *AfMW* VII, p. 195 ff. and 219 ff; also *GdM* I, 176.
- Compositions contained in the MSS listed under 'Italian Notation.'
- Prague, Univ. Bibl. *XI E 9*; see F. Kammerer, *Die Musikstücke des Prager Kodex XI E 9*, Prag, 1931.
- Codex Apt* (Apt, Library of the Chapter), ca. 1400; transcr. in A. Gastoué, *Le Manuscrit . . . d'Apt*, 1936.
- Cambrai, *MS 6 (Cambrai A)*, ca. 1425.
- Rome, Bibl. Vat. Urb. lat. 1411; see *GdM* I, 192.
- Bologna, Lic. Mus. *cod 37*; see *GdM* I, 197.
- Bologna, Bibl. Univ. 2216; see *GdM* I, 199 ff.
- Old Hall MS* (College of St. Edmunds, England); new ed. by A. Ramsbotham, 3 vols., Burnham, 1933-1938.
 (The last four sources date from the first half of the fifteenth century).

VI, VII. ITALIAN NOTATION; MIXED NOTATION

- Rome, Bibl. Vat., *MS Rossi 215*, see J. Wolf in *Jahrbuch Peters*, 1938.
- Florence, Bibl. Nac. *Panc. 26*; see *GdM* I, 244.
- London, Br. Mus. *Add. 29987*; see *GdM* I, 268.
- Paris, B. N. *ital. 568*; see *GdM* I, 250.
- Florence, Bibl. Laur. *Pal. 87*, (*Squarcialupi Codex*); see *GdM* I, 228.
- Paris, B. N. *f. fr. nouv. acq. 6771*, (*Codex Reina*); see *GdM* I, 260.
- Marchettus de Padua, *Pomerium*, ca. 1320 (*GS* III, 121). See also *CS* III, I.
- Anon. VII (*CS* III, 404).
 Ph. de Caserta (*CS* III, 118).
 Anon. X (*CS* III, 413).
 Antonius de Leno (*CS* III, 307).
 Prosd. de Beldemandis, *Tractatus . . . ad modum Ytalicorum*, 1412 (*CS* III, 228); see C. Sartori, *La Notazione Italiana del Trecento*, 1938.

VIII. MANNERED NOTATION

- Modena, Bibl. Estense *L. 568*
 Chantilly, Musée Condé *1047*.
 Torino, Bibl. Naz. *7 II 9*.
 Compositions contained in Paris, B. N. *ital. 568* and *f. fr. 6771* (see under VI, VII).

- perfect és imp. L
- duplex L
- alteráció a B és S-nél
- a végleges ligatúra-ritmusok kialakulása.
- + Petrus de Cruce újítása: Punctus divisionis

„ARS NOVA”:

menzurális notáció.

- új hangjegy: maxima

- modus, tempus, prolatio

- *divisiones*: a B felosztásai:

1. binaria	—	ternaria
2		3
2. quatern./senaria	—	
4		6
		sen. perf ./novenaria
		6 9
3. octonaria	—	duodenaria
8		12

- elképesztően bonyolult ritmikai struktúrák

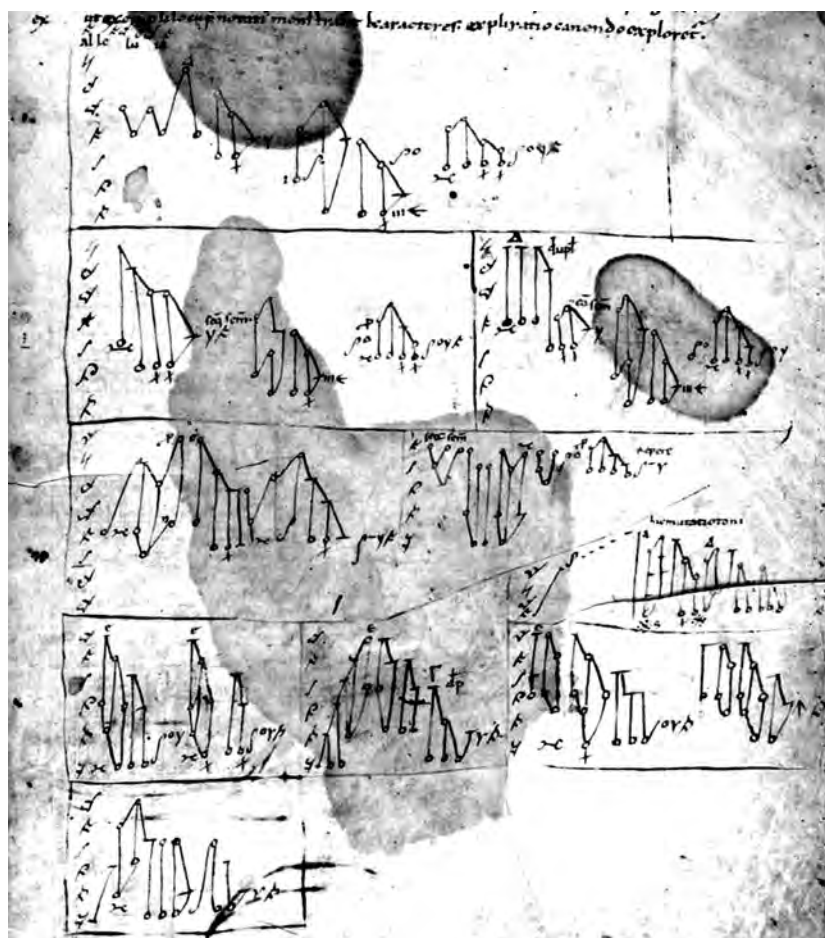
- új, egyedi metrumjelek és hangjegyek

„Primitív” notációk

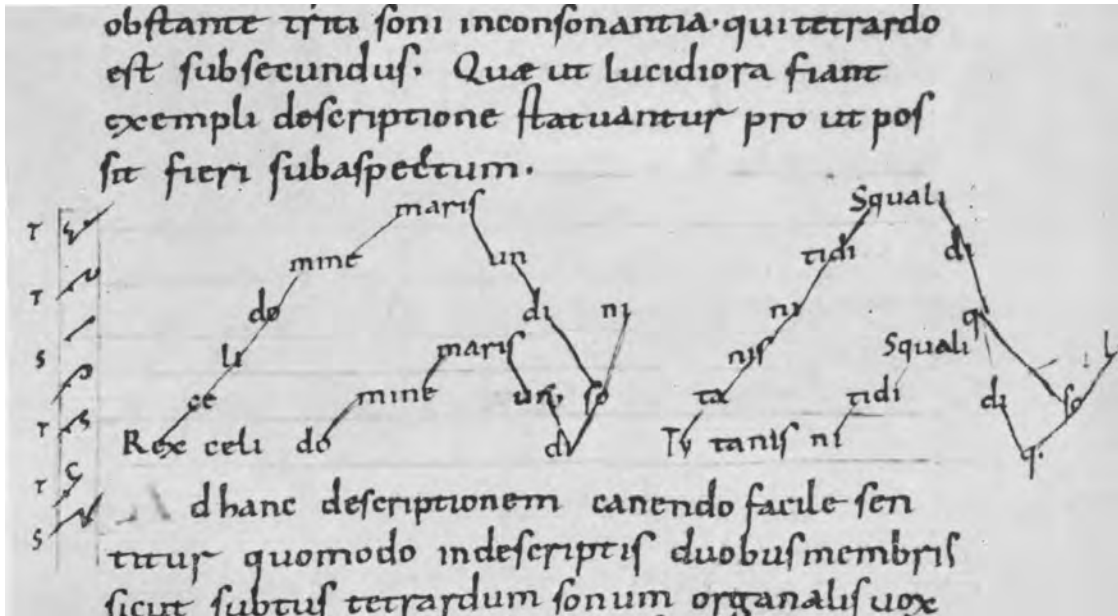
Mint folyton hangsúlyozom, a régi zenében a megírt darabok egy improvizatív, orális kultúra kis részét alkották. A többszólamúság első emlékei ezért korabeli kísérletek írásos emlékei; nem azt rögzítik, amit egy korabeli hangfelvételen (ha lenne ilyen) hallanánk. Az első orgánumok (azaz „megszervezett” darabok) „kottái” talán csak a főhangokat rögzítik, melyeket az előadásban improvizált díszítések oldottak élő zenévé. Ritmust nem jelölnek, a hangok szinkronja esetleges. És formai tekintetben sem lezárt darabokat tartalmaznak, hanem utasításokat és példákat, hogy hogyan rögtönözzünk.

Néhány traktátus leírja, hogyan kell alsó szólamot rögtönözni egy dallamhoz. Pl. a Guido-féle „Micrologus” (~ 1026) jó hangköznek tartja a nagyszekundot, nagytercet, kvartot; a kísérő szólam („vox organalis”) gyakran kvartpárhuzamban mozog a dallammal („vox principalis”), néha egy mélyebb hangon marad, s felső szólam egész uniszónóig csukódik hozzá, majd újra eltávolodik; a két szólam összezárul az utolsó hangnál.

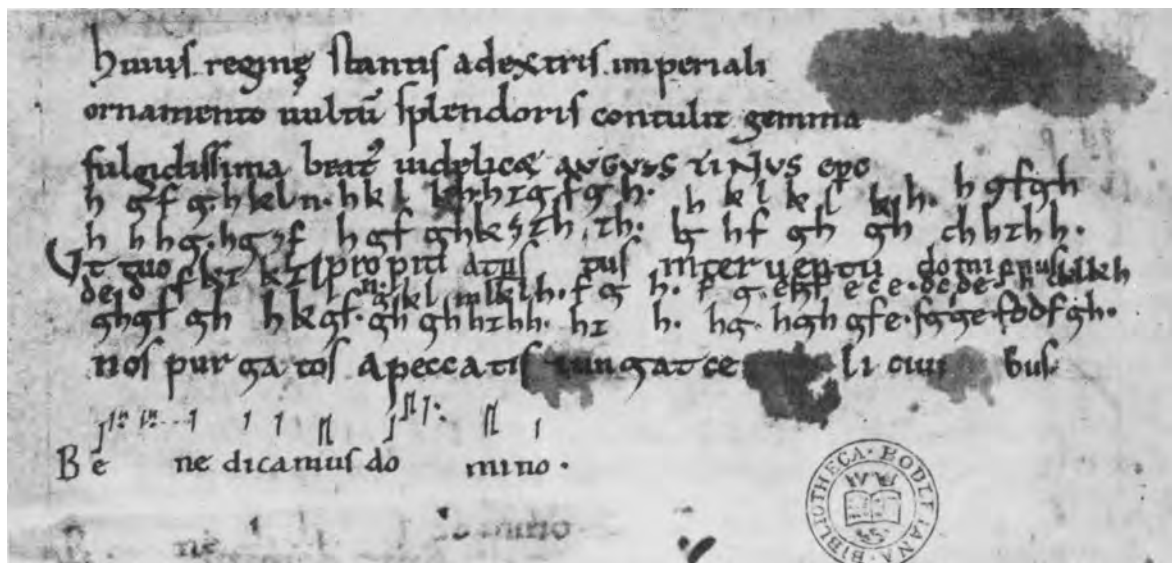
Szinte ugyanezt láthatjuk ábrázolva több, mint egy évszázaddal korábban, az első fennmaradt többszólamú példa esetében, egy 9. századi anonym traktátus („De organo”, Párizs, Bn Lat. 7202, fol. 56r) végén leírt darabban. Ugyan több példa együttesének tűnik, de valójában egyetlen darab:

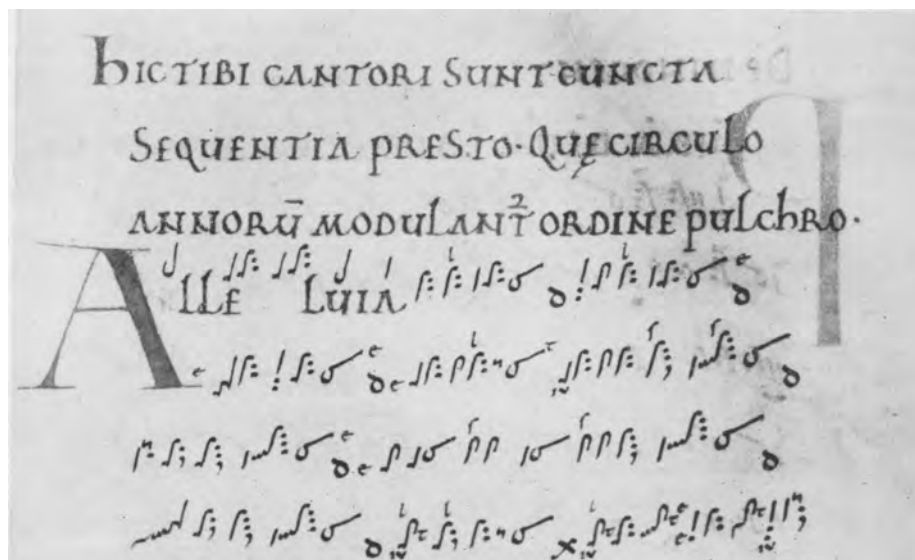
E rövid traktátus a „Musica enchiriadis” (= „zenei kézikönyv” ~900) és a „Scholia enchiriadis” (= „kommentár a kézikönyvhöz”, ~900) hang-jelzéseit, az ún. „dasia”-jeleket használja, melyek kvarttonként azonos szimbólumokból állnak, csak minden egyes kvartban másképp vannak elforgatva. A két enchiriadis-kötetben vannak példák paralel-orgánumokra, de néhány rövid részlet valódi ellenpontot ír le, mely stílusában az imént ismertettekhez igen hasonló:

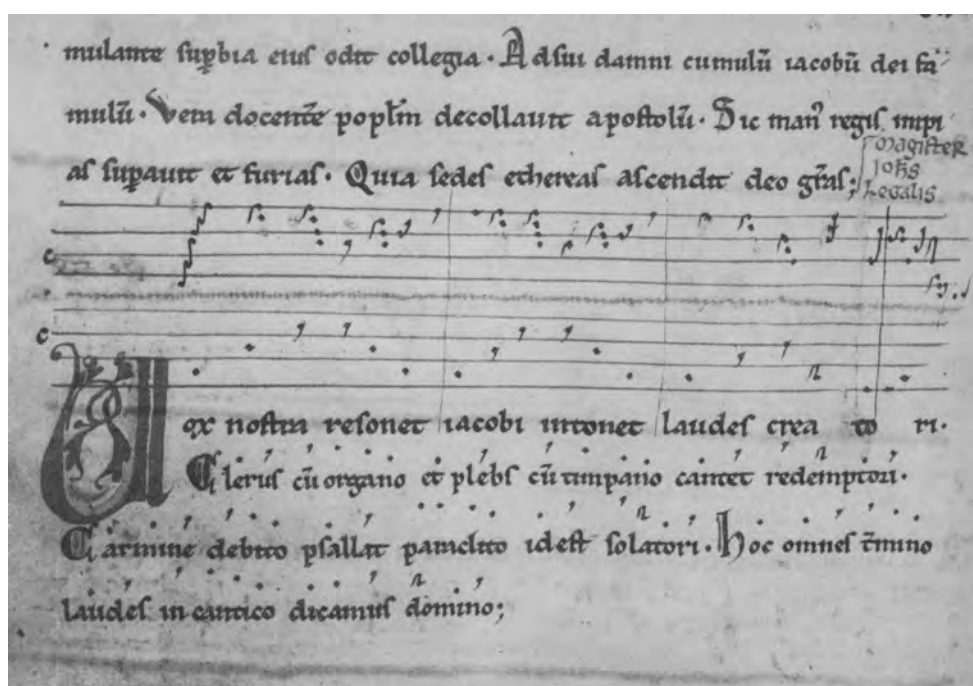
A 11. század néhány forrása betűkkel jelöli a hangokat. Az „Ad organum faciendum” a később általános középkori skála szerint (A-G, a-g) nevezi meg a hangokat, egy másik forrásban (Oxford, Bodleian, Ms 572) pedig a mai szokásoktól eltérő betűhasználattal találkozunk: az „Ut tuo propitiatus” kétszólamú feldolgozása például a-tól p-ig használja az abc betűit (Boethius igen elterjedt könyve egy ábrájának megfelelően). Ezekben a darabokban a hangköz-használat jóval szabadabb, mint a fentebb tárgyalt kódexekben:

A „Winchesteri troparium” (~1050, Cambridge, Corpus Ch. Coll 473 és Oxford, Bodleian Bodley 775C) neumákkal írja le mind a vox principalist, mind a vox organalist. Néhány betű utal az érkező és induló hangokra, gyorsításra, lassításra. A zene stílusa úgy tűnik, hogy a Guido által leírt világba tartozik, de a neumák olvasása annyira bizonytalan, hogy a leírt anyag nem rekonstruálható:

Két 12. századi kódex már kifejtett, többretű polifon repertoárról ad hírt: a vox principalis tartott hangjaifolotti florid organumok és szimultán mozgó, szillabikus vagy kisebb melizmákból épülő tételek egyaránt megtalálhatók bennük. A lejegyzés vonalrendszerre írott neumákból áll, a partitúraszerűen egymás alá írt két szólam előadása rengeteg szabadságot feltételez: a ritmust nem jelöli semmi, sokszor még az is az előadó fülére van bízva, hogy melyik hang melyikkel szól együtt (esetleg lehettek korabeli, leíratlan elvek ennek szabályzására). Az egyik fő forrás a Santiago de Compostelából származó „Codex Calixtinus” (~1155):

A másik a limoges-i eredetű „St. Martial” kódex (Párizs, Bn lat. 3549):

The image displays a page of handwritten musical notation from the Limoges manuscript. It consists of several systems of four-line staves. The notation is a form of Gregorian chant, with square neumes placed on the lines. The lyrics are written in a Gothic script below the staves. A large, decorated initial 'V' is prominent at the beginning of the first system. The text includes:

Viderunt homines multos et unum
in crumena ista
et saluatum
num posuerunt
Hominem in tempore uerbum in principio **V**erbum quoniam
fundauerat natum ut palati